

УДК 159.923.2: 316.612

МУСАТОВ Сергій Олександрович

доктор психології, провідний науковий співробітник лабораторії методології та теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІР У ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

*Порівняння людини з тваринами
вказує на комунікацію як на
універсальну умову людського буття*

К. Ясперс [18, с.57]

Дослідження має на меті привернути увагу до важливості особливостей теоретико-методологічного і прикладного вивчення явищ людської комунікації. У ньому її суб'єкт постає і як індивідуальність, що вступає у пізнавально-відображальну взаємодію з природним і соціальним контекстом буття, і як суб'єкт адаптивно-перетворювальних учинків креативного чи деструктивного характеру, і як особистість, здатна накопичувати досвід відносин із людьми та психологічно «виходити» за межі власного «Я», діючи нерідко альтруїстично у прагненні приєднати їх або приєднатись до них, щоб здійснити разом те значуще й масштабне перетворення, для якого необхідні спільні зусилля. У дослідженні при цьому ми виходили з того, що переплетення життєвих сценаріїв особистостей у ході комунікативного імпульсу не означає «втрати» ними себе, своєї індивідуальності. Навпаки, комунікабельність сприяє ціннісному збагаченню людьми один одного зокрема у «конвенційний» спосіб взаємовпливу життєвих концепцій, мотиваційно-ціннісних стратегій, рівня особистої толерантності. Отже, «комунікація», на відміну від використання в інших парадигмах як поняття, що фіксує процеси інформування, функціонує в комунікативній концепції психології як одна з основних категорій. Вона уособлює ті узагальнення, за допомогою яких суб'єкт відображає та впорядковує досвід, зокрема індивідуальний, взаємодії із світом та усвідомлює власне «Я» в ньому.

Ключові слова: *особистість, індивідуальність, комунікація, комунікабельність особистості, комунікативний вимір.*

Постановка проблеми. Актуалізація в наш час компетенції психолога, що підігріває корпоративну погорду причетних до відповідної галузі знання і практики, насправді мала б насторожити, збентежити суспільство і спонукати його очільників до аналізу чинників такої популярності. Їм варто, мабуть, зреагувати хоча б на те, що зростання попиту на психологічну допомогу кореспондує з глобалізацією тих викликів, які все більше підпорядковують життя сучасників. Воно провокує масові психогенні розлади, неврози й агресивність як соціально-психологічний контекст становлення сучасної особистості [11;14;16 та ін.]. Різне розуміння останньої у психології з необхідністю передбачає не тільки пошук компромісів для узгодження концепцій особистості [1], а й збагачення й поглиблення їхнього змісту, зокрема, *за допомогою теоретичного аналізу комунікативної сутності особистості як способу її вивчення.*

Фруструючий тиск на морально-психологічне самопочуття величезної кількості сучасників справляють не тільки перманентні військові конфлікти, в яких багатьом з них доводиться брати опосередковану, а то й безпосередню участь, спорадичні терористичні акти екстремістів тощо, але й стресогенні наслідки соціально-економічних, політичних потрясінь повсякдення. Воно «багате» на рукотворну жорстокість не менш, ніж похмуре Середньовіччя з його брутальністю, нищівними епідеміями, масовими кровопролиттями, природними катаклізмами. У наш час економічна стагнація, масове безробіття, очікування на масштабні дефолти, обвали курсів основних валют, техногенні аварії та катастрофи на тлі немилосердного здорожчання харчів і предметів першої необхідності, дефіциту питної води, ефективних ліків, шануючої здоров'я пацієнтів медичної допомоги, та всевладності чиновницької корупції продовжують розпочату тоді чорну справу, та на новому емоційно-ідеологічному рівні.

Таке повсякдення й кожен з його конфліктів зокрема психологічно виснажує і спустошує людей, бо робить їхнє життя морально важким, бідним на радісні, оптимістичні переживання власної участі в житті. Не рідко ті, хто так чи інакше замислю-

ються над питанням про джерела й чинники власних і загальних негараздів, опиняються перед вибором з нерівнозначних альтернатив: алкоголь чи психолог? Тільки частина з них обирає останній шлях самореабілітації, або, пройшовши крізь алкоголізацію та наркотики й таке випробування, як влада і багатство, вчасно схаменувшись, «повернуться» до себе під орудою фахівця з психотерапії.

Однак психологи і психологія не можуть кардинально змінити життєву перспективу людини, як мали б це робити влада й політики, відповідальні за неї. Але фахівці з психології допомагають людям опанувати себе та прожити так, як вони здатні за даних обставин і власної відповідальності за участь в їхній розбудові. Спроби ж використати психологічну компетенцію для розв'язання безпосередньо соціально-економічних і політичних проблем не виправдали себе. Водночас вони прислужилися своєю іншою похідною, бо виявили, що переважний зміст очікувань і запитів стосовно психологічних технологій експлікує проблеми особистості. У відповідному соціальному замовленні вона найбільш жадана й тому має стати науково-практичною домінантою сучасної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особистості набуває функцій певного акме, навколо якого концентруються інші, не менш важливі, але не такою мірою акцентовані суспільно-історичною ситуацією аспекти психологічної галузі знання. За таких обставин особистісний зріз презентуватиме предметність наукової і практичної психології в її історичному сьогоденні, адже, фактично, зумовлює результативність вивчення багатьох інших питань людинознавства, суттєво пришвидшує їх аналіз не тільки в інтересах психології, а й, що не менш важливо, сучасної культури в цілому [1;2;5;6;7;8 та ін.].

Остання, зі свого боку, теж ініціативно об'єктивує злободенні психологічні запити, унаочнено демонструючи їхню невідкладність, але нерідко у побутовому форматі з типовим для нього синкретизмом. Та саме через нього акцентуються факти «живої» дійсності. Реакцією на цю обставину стає дещо спрощена їх інтерпретація, на кшталт типових рекомендацій реакто-

логів 30-х років (К.М. Корнілов та ін.). Звернення до психолога змушує його зважити, принаймні, якою мірою засоби психології достатні для задоволення очікувань замовників щодо сутності їхніх проблем, не говорячи вже про наміри корегувати буття сучасних йому співгромадян [2;3;7;13 та ін.].

Із необхідністю в таких випадках факти, начебто ситуативні, мають зважуватися як типові і ставати основою для емпіричних узагальнень. А, оскільки вбачати психологічний зміст у хитросплетенні ситуативних обставин і прихованих за ними проявах «людського фактора» вимагає «поставити проблему» і таким чином намітити орієнтири її вирішення, то цілком зрозуміло, якою багатоаспектною має стати компетентність спеціаліста з сучасної персонології.

Водночас процес її набуття, звернемо на це увагу, є становленням фахової позиції «Я» дослідника, а з нею і певної «метапсихології». Остання концентрує в собі світоглядні переконання, що ґрунтуються на системному й дієвому ставленні до тієї психологічної реальності, яку він досліджує. Вона як результат і одна з умов самотворення суб'єктом своєї дослідницької готовності також тяжіє до самодостатності. Іншими словами, завдяки становленню фаховості психологічні здібності дослідника використовуються ним як функціональні засоби вивчення феноменів відчуженої у психологічному дослідженні дійсності, утворюючи його, достатньо авторську, концепцію досліджуваного явища. Така ціннісно орієнтована позиція суб'єкта скерована, принаймні, у двох напрямках. Вона здійснює самопізнання (задля самоактуалізації) та водночас слугує засобом розуміння інших (наприклад, емпатійно), ставлення до їхньої особистості як до мети (а не тільки соціального засобу), поширення на них свого ціннісно-цільового ставлення – психологічного прийняття їх як цінності. Так постає і здійснюється інтерпретація відомої проблеми «Я-Інші». Для нас вона пов'язана з комунікативним виміром особистості. З'ясуємо для початку його психологічний зміст та наголосимо на відповідних витоках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологи, що мають на меті диференційно визначити ключові фактори до-

сліджуваних особливостей буття людей у його особистісному зрізі, неодмінно зустрічаються не тільки з багатозначністю поняття «особистість», а й з іншими термінологічними складнощами, головною з яких є їхня принципова неузгоджуваність [1; 2; 9 та ін.]. Дослідження потенційних персонологів зустрічається з труднощами, подібними до спроб визначення понять «світ», «життя», «психіка». Те, що вони можуть з достатньо обґрунтованістю виявити, – це ті або інші ознаки, які належать до особистісних, та ті, що до особистості безпосередньо не належать. За такими установками психології особистість – це соціалізований суб'єкт, що себе переживає, рефлексує, що здатен до відповідальних учинків, в яких конструктивно співвідносить себе зі світом, його дійсністю з метою пізнати та, засвоївши, використати його цінності.

Справді, людська мета осягти світ розумом і волею, щоб змінити його «під себе», є необхідною та все ж недостатньою для здійснення особистістю себе у світі. Вона необхідна, беручи до уваги контекст безпосередньої залежності від життєвих обставин, до яких людина потрапляє з невідомих їй та незалежних від неї причин та їхніх соціально-історичних передумов. Але водночас у своїй свідомості і вчинках людина прагне вийти за обмежуючі обставини. Вона вдається для цього до рефлексування відповідних детермінант та, абстрагувавшись від їхнього безпосереднього змісту, віднаходить вищий сенс життя, переймається філософськими проблемами своїх відносин зі світом. Таким способом особистість приймає як практичну й особисто визначальну проблему світогляду. Відбувається повернення до себе, щоб збагнути, зрештою (у черговий раз!), власну неповторність, ту «самість», яка не тільки їй належить, але лише їй розкривається з усією глибиною.

Самопізнання такого гатунку є складною роботою, спрямованою на відкриття власної індивідуальності. На певному етапі «саморуху» особистості, найчастіше в юності, – неодмінною й перспективною. Неповторність і достовірність своєї натури хоча б один раз у житті повинен зрозуміти кожен, без цього акту не може відбутися особистість, бо вона, за великим рахун-

ком, є відповіддю світу і людству на вічне питання «хто ти і для чого ти є?»

На шляху до самотворення пошук відповідей на це питання може спонукати неповторність самовиразу й започатковувати оригінальність, що має своєю передумовою багатоманіття людського бачення світу й дієвого позиціонування в ньому. Із таких позицій тільки й може відкритися особі її всезагальність, тобто приналежність до всього людства з його призначенням, зокрема – прагнути розуміння всеосяжної, глибинної сутності світу, щоб умістити в собі все його багатство, приєднавшись до нього не стільки як до «речі в собі», скільки до «речі для нас», як сказав би І. Кант. Особистість, ставши на шлях такого пізнання, включається у культивування в собі паростків оригінального й неповторного, вдосконалюючись як суб'єкт загальнолюдського осягнення світу розумом і волею. Яким чином має відбутися багатостороннє охоплення цього гносеологічного предмету, якою має стати для цього особистість суб'єкта пізнання (зокрема, цілеспрямованого) та, зрештою, наскільки достатнім для цього вивчення є потенціал сучасної психології? Щоб дістатися обнадійливих результатів у конструктивному аналізі цієї комплексної проблеми, треба, на нашу думку, хоча б зіставити особистість зі світом (за С.Л. Рубінштейном), а, отже, зрозуміти обидва ці предмети у їхніх взаємообумовлюючих зв'язках – принаймні, розкрити людську комунікацію як спосіб існування у світі.

Ця мета вимагає позбутися звичної зануреності у буденне саморозуміння. А, мотивуючи акти пристрасного пошуку значення власного «Я», вона спонукає збагнути масштаби складності світових процесів, розширюючи для нього ареал незнаного природного й суспільного з їхніми загрозами та імперативами.

У такому зв'язку людська свідомість має щонайменше «подвоювати» світ, виходячи в той же час із емпіричних свідоцтв його цілісності й гармонійності. Даний парадокс спровоковано об'єктивною інтраективністю людини і світу, бо вона є його продуктом, особливою складовою, у котрій та за допомогою якої життя рефлексує себе в цій своїй мислячій формі буття [12;13;15 та ін.], просякненого системними антиноміями і про-

тиріччями. У боротьбі з ними відбувається неповторне життя й самоздійснення людей. Тому, мабуть, вони, встановлюючи сутність дійсності з наміром розкрити її об'єктивно, тобто у притаманних їй закономірностях, та спираючись на факти, створюють оригінальні, та проте подобі реального світу, де домінує авторська метапсихологія з відповідною філософською моделлю людства. Ідейна боротьба між такими концептуальними уявленнями за більшу відповідність об'єкту – дійсній картині світу – триває і зараз, породжуючи переважно статичні його моделі.

Слідом же за Г.В. Лейбніцем, Г. Лотце, Г.С. Сковородою та їхніми сучасними послідовниками онтологічно поєднаний світ слід моделювати не тільки статично, а й як взаємодію, певний діалог його – макросвіту – із людським буттям, що виступає його зліпком – мікросвітом, адже поза зустріччю у взаємообумовлюючому контексті буття і людини буття як таке (особливо з точки зору психолога) проявляє себе головним чином як фізична природа.

Тож, прийнявши думку, що світ набуває визначеності у співвіднесенні з людиною, необхідно піти далі, поставивши питання про психологічні рушії встановлення позаситуативного сенсу зв'язків «людина – світ» та «людина – людина» [11;12;13;16 та ін.].

Справді, задля якої цінності, назустріч якій меті рухається одвічна спроба людини осягнути себе у світі? І що саме криється за цим, на перший погляд зовсім неактуальним для практичного життя, відірваним від його нагальним потреб, прагненням? І далі: що його вмотивовує? Крім того: чому пов'язане з ним уміння абстрагуватися і вбачати у повсякденних колізіях, протиріччях предмет для теоретичних узагальнень увійшло у практику оцінювання рівня свідомості особистості за досконалістю цього інтелектуального вміння? Адже його питома вага у практичному інтелекті, задіяному у вирішенні питань життєдіяльності, незначна, мізерна.

Виходячи з прийнятих нами гуманістичних координат з пріоритетом, який орієнтовано ні на що інше, а тільки на людський спосіб існування у світі, відповіді на підняті питання мають

зосереджуватись навколо стрижневої думки, згідно з якою здатність мислити світ і себе саме по-людськи якраз і полягає у властивості свідомості особистості відтворювати й утримувати всі сторони буття. Розвинута у процесі соціалізуючої еволюції, ця здатність, увібравши в себе орієнтаційну, координаційну функцію психіки [3;13;17;18 та ін.], є її прерогативою та диференціальною ознакою людини з її ставленням до світу. Це особливе, на перший погляд, наскрізно інтелектуальне ставлення. Воно відбувається завдяки усвідомленню і зчитуванню тієї інформації, яка закодована у будь-яких сигніфікативних проявах предметного світу, її декодуванню та означенню словом. Завдяки функціональній неперевершеності останнього свідомість може поєднувати, зокрема, із суто практичними намірами, обидва, не рідко протилежні, розуміння дійсності: безпосереднє та опосередковане. Та це не механічний акт сполучення, а творчий порив до істини, сутності світу і призначення людини в ньому.

Отже, діалектична єдність і взаємовизначення людини і світу здійснюється комунікативно, тобто, за допомогою людських спеціалізованих здібностей встановлювати, модифікувати, розвивати, згортати діалог (у широкому розумінні цього поняття), культивованих людством протягом усієї історії свого становлення. При цьому основним «полігоном» апробації зв'язків із «зовнішнім» великим світом слугує складне мереживо людських відносин, де комунікабельність кожної особистості виступає однією з найпрактичніших її здатностей бути прийнятою іншими особами в соціальному контексті буття.

Бути комунікантом означає, зокрема, залишаючись номінально тією самою особою, змінюватись якісно, адже єдність, яку ми хочемо утворити з іншою людиною чи групою людей, передбачає не тільки обмін цінностями через спілкування найрізноманітнішого змісту, але і вчинки інтерактивної взаємодії, у тому числі – в очікуванні задоволення, інтелектуальної насолоди від цих контактів. Вони є іманентною передумовою повсякденної соціальної творчості, бо збагачують особистість «відкриттям» способів адекватної поведінки в суспільно значущих ситуаціях. Якщо механічне, тілесне єднання, зокрема, те, що ре-

алізує ставлений потяг, легко доступне аналізу й тому здається зрозумілим, то полеміка, переконування, складнощі досягнення партнерської згоди – комунікація особистісного гатунку. Тут необхідні взаємні зусилля, щоб винайти адекватні засоби для психологічного перетворення комунікантів, міцним ґрунтом якого не рідко виступають самі лише кон'юнктивні почуття (афіліація, атракція, інтеракція, імпринтинг, емпатія тощо).

До того ж, природна фізична роз'єднаність людей, а також опосередковуюча роль їхніх уявлень один про одного, особливо якщо в них містяться елементи недовіри, розбрату, можуть спотворювати і без того складний діалог, віддаляючи комунікантів, хоча їхня мета – єднання. Та існують вони не стільки у схожих чи різних фізичних реаліях, скільки в суб'єктивних відображеннях цих світів, а це вмотивовує їхні оцінки конкретних обставин та відповідні вчинки, у тому числі комунікативні. Останні, як ніщо інше, повно і прозоро свідчать про практичне ставлення й суб'єктивне осмислення світу речей та світу людських взаємин, що утворюють «життєвий світ людини» [4;7;13], де відбувається ієрархізація (тут і тепер) способів життєдіяльності, узгоджуваних із інтегративним образом світу. Утворення такої моделі, так чи інакше, апелює до сутності відомих констант, задіяних в утворенні образу «Великого світу». Серед них наголосимо одну, яка безальтернативно творить людські інтереси.

Вона не задовольняється простою допитливістю, а змушує «прокинутись» глибинні реліктові страхи. Вони в тому числі стосуються того, що реальний світ у його дійсності не є таким, яким ми його уявляємо, незважаючи на релаксуючу логіку тверджень про людську практику як критерій істини. Адже та сама багатотисячолітня практика свідчить і про те, що логіка повторюваності подій, катаклізмів, колізій – буде так, як вже було – нерідко безсила перед стихіями, чий космічні закони людині недоступні (хоча й може поки що). Та чи слід продовжувати всюди шукати логіку емпіризму (буде так, як засвідчує досвід минулого)? Особливо ж у тих доленосних ситуаціях, де універсальна логіка страху підказує особистості діяти за сценарієм «сліпої» необхідності. Йдеться про об'єктивну необхідність, (таку наприклад, як

астрокосмічні катастрофи, масштабні аварії ядерних установок, незнані хвороби та ін.), що як органічна потреба (потреба) імперативно вимагає єднання людей перед лицем тих загроз, які можуть перекреслити саме існування людства. Тож глибинні мотиви самоспасіння, забезпечення життя як такого й мають розглядатись як природна основа людської комунікативності. Через неї досліднику відкривається фундаментальна константа життя і психології людини: вона є істотою недостатньою, тобто залежною від органічних і від суспільних потреб. За Б.Ф. Поршнєвим [12, с.321] додамо, що люди залежні один від одного й тому прагнуть єдності. Підкреслимо: єднання заради життя, а не тільки обміну інформацією, суть того явища, яким є людська комунікація: *communico* – (з латинської) – роблю спільним, пов'язую.

Найвищим рівнем культивованої комунікативності виступає особистісний, де вона більш-менш впевнено усвідомлюється (як генералізована соціальна потреба) та здійснюється не інстинктивно чи примусово (страх соціальних санкцій), а є ініціацією, вчинком. Треба констатувати, на жаль, що знесилена тоталітарним пресом «колективізму» суспільна свідомість сучасників у СНД і цьому потягу до особистісного буття знаходить компромісні ерзаци. Вони вступають у протиріччя з його вимогами, тоді як слід було б реалізувати комунікативні сценарії діяльності, поведінки, розгортаючись у інтенцію сучасної особистості, про що йтиметься нижче.

Серед мотивів конструювання образу світу не можна обминути роль тієї якості в комунікативній природі людської психології, що надає кожному її суб'єкту сподівання на обнадіююче порозуміння з іншими людьми, пробудження в них екзистенційного співчуття, на вагомій прояви солідарності й допомоги суспільства, яке має підтримувати людину, запобігаючи вчинкам крайнього відчаю і самотності (наприклад, альтруїстична емпатія, за М. Шаллором та Р. Чалдіні). Власне, без цієї надії, що живить кожного з нас напівсвідомими сподіваннями на милість цього світу або хоча б на взаєморозуміння з іншими, як би це не класифікували у термінах психології, філософії, соціальної педагогіки, життя в його людському сенсі втрачає внутрішню психологічну

свою передумову, перероджуючись у животіння, звідки походить більшість психоневрологічних і психосоматичних розладів, добре відомих медичній та психотерапевтичній практиці.

Відкриваючись у внутрішньому самопочуванні як переживання захищеності, особистої потреби, ця надія не тільки заспокоює, а й започатковує розмірковування людини про себе й соціальні сили світу у світлі сподівання на ту єдність з ними, що постає чимось невимірно більшим, ніж вона сама, вмотивовуючи особистісне натхнення бути, творити, ставати опорою для інших так само, як вони вчинили стосовно неї. Не кожному і не часто відкриваються всі нюанси й тонкощі цієї життєстверджуючої сили комунікативного інсайту. Та саме вони спонукають свідомий рух особистості до глибин власної природи, що функціонально виступає як розуміння свого призначення, вмотивовуючи необхідність примирення з іншими «Я». Водночас, пережити відповідні імпульси комунікативної складової людського буття здатна кожна людина. Їй достатньо включитися у вирішення практичних завдань самоусвідомлення і самоорганізації у мікро- чи макроситуаціях взаємодії з іншими людьми, які виступають для неї як конкретні «Ти», «Вони», «Ми», «Свої», «Чужі» або якимось інакше.

Отже, є підстави виходити з того, що в кожній постановці проблеми особистості соціально-типове й водночас індивідуальне глибинне джерело активності, якими є реліктовий страх, когнітивні сумніви, а також екзистенційні сподівання та породжені останніми оптимізм і надія, поєднавшись у метапсихології дослідника, формують його світоглядну позицію, евристичною реалізацією якої стає та або інша ідея. Подальше мисленнєве експериментування з нею, у ході якого можуть бути подолані паралогізми, антиномічні суперечності, сприяє її систематизації на засадах тієї самої чи вдосконаленої авторської позиції. Ідея розгортається в концепцію, породжує теорії й, у тих випадках, коли відкрито невідомі раніше факти, парадигму. Вона, як правило, синтезує та подає у «знятому вигляді», як сказав би Г. Гегель, більшість вже відомих теоретичних припущень, але надає їм оригінального тлумачення.

На виникаюче при цьому слухне запитання стосовно односторонності чи багатозначності самих фактів, які інтерпретуються у психології особистості з різних методологічних позицій, найбільш вірогідною є відповідь на користь очевидної їх багатозначності. Проведений аналіз відомих наукових шкіл у психології особистості, дозволяє припускати це [1;2;4;6;9 та ін.]. Але замість дискусії з цього питання звернемося до аналогії з теоріями у фізиці, яка для психологічного сцієнтизму слугує незаперечним авторитетом. Тут методологічний «компроміс» ґрунтується на засадах додатковості (Н. Бор), тобто у пошуку істини використовується не стільки протиставлення концепцій, скільки конструктивне доповнення їх одна одною. Такого підходу, мабуть, треба було б дотримуватись і у психології, хоча сучасна практика, на жаль, протилежна [1;2;4;6;9 та ін.].

Відносна наукова молодість і більш за те ексклюзивна складність психологічного знання до певної міри пояснює феноменологічне буття психології, хоча й не виправдовує його. За цієї практики наукові факти, емпіричні узагальнення дозволяють свої різноманітні тлумачення, у тому числі й заперечення одним одного. Немає, мабуть, необхідності заглиблюватись у доповнення такого ґатунку висновків, адже наявність майже двох десятків моделей особистості, в яких фігурують одні й ті ж наукові факти, свідчать про перехідний, пошуковий статус психологічної науки, який свого часу констатували І.П. Павлов, Л.С. Виготський на початку ХХ століття, і реакцією на що стала фізіологічна психологія В. Вундта, психоаналітична практика З. Фрейда та прибічників психоаналізу, й, звичайно, класичний біхевіоризм та необіхевіоризм, у полеміці з якими сформувалась діяльнісна парадигма, та не тільки вона [4;9;12; 18 та ін.].

Тож інтерпретації мають правити бал. Їхня оригінальність визначається достовірністю метапсихологічної ідеології авторів, а також її відповідністю соціальним очікуванням суспільства з його культурою й соціально-економічними запитами, готовністю наукової свідомості дослідників прийняти чергову «остаточну» концепцію особистості, яка з часом, як відомо, буде заперечена іншою. Адже як і саме життя, психіка поки що більше

зрозуміла як факт, що не має безальтернативної інтерпретації, пошук якої лише триває. Подібно до пошуку смислу людського буття такі дослідження концентруються навколо ідеї відкрити більш точні кореляції психіки в соматичному, соціокультурному, космологічному зрізах дійсності, зокрема її саморусі кон'юнктивно-диз'юнктивного характеру.

Комунікабельність, отже, як і будь-який інший факт, явище, подію, властивість людської натури, можна описати у психологічних термінах аналізу свідомості й самосвідомості, започаткувавши певний їхній вимір. У нашому випадку це комунікативний вимір особистості, в якому вихідними є кон'юнктивно-диз'юнктивні координати того психологічного простору, де породжуються, функціонують, модифікуються саме ці особистісні інтенції, поза якими, як ми вважаємо, особистість обговорюється секвестровано, бо недостатньо відповідає власній природі, соціальним реаліям людського буття [8;9;10 та ін.].

Нетрадиційне поняття «вимір», близьке за філологічним значенням до поняття «вимірювання», використовується як гуманітарна інтерпретація його математичного смислу. Вимір комунікативних явищ у психології особистості означає таке їх пізнання, що має на меті вмістити ці особливості особи в ті або інші орієнтири, систему теоретичних і методологічних координат, щоб глибше пізнати сутність комунікативної якості, розкрити її неоднозначну сутність й одержати додаткові відомості в інтересах наукової об'єктивності та, звичайно, соціальної практики застосування відповідних відомостей у зростаючій сфері ситуацій людського співжиття, поліпшення його якості.

Тому в комунікативному вимірі особистість розглядається щонайменше з двох точок зору (згадаймо «подвоєння» свідомістю дослідника картини світу). По-перше, у когнітивному плані з метою досягнути психологічними засобами об'єктивні свідчення особистісного буття. Таке відображально-пізнавальне вивчення повинно відповісти й на питання щодо усвідомлення особою свого «внутрішнього» світу, який доповнює аналізом поведінки, діяльності об'єктивні обставини суспільних ситуацій у їхніх загально прийнятих значеннях. По-друге, розкрити смисловий,

екзистенційний план особистісного буття в його рефлексивній якості, зосередженій, зокрема, на самовідображенні особистістю як суб'єктом переживання зв'язків із іншими людьми та знаковою системою дійсності в цілому. Предметом вивчення має бути також особистісний досвід цього суб'єкта – «побічний» результат соціально-психологічного співжиття з іншими – оскільки в ньому міститься комунікативний потенціал особистості, зокрема накопичуваний у складних і неоднозначних взаєминах поколінь конкретного суспільства.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, комунікативність як іманентна генералізована потреба особистості має постати в кількох своїх функціях: біологічній (на рівні індивіда), соціальній (спілкування) та особистісній (на ціннісному, духовному рівні) й особистісно-рефлексивному, якщо особистість здатна до високих проявів соціабельності, коли вона прагне включати у своє буття загальнолюдські проблеми, ототожнюючи себе із людством.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. О предмете психологи личности / А.Г. Асмолов // Вопросы психологии. – 1983. – №3. – С.118 – 125.
2. Балл Г.О. Интегративно-особистісний підхід у психології: впорядкування головних понять / Г.О. Балл // Психологія і суспільство. – 2009. – №4. – С. 25 – 53.
3. Гальперин П.Я. Введение в психологию / П.Я. Гальперин. – М. : МГУ, 1976. – 150 с.
4. Кон И.С. Социология личности / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1967. – 383 с.
5. Кремень В.Г. Інноваційний вектор в освіті як виклик часу / В.Г. Кремень // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – 2010. – Вип. 38. – С. 5-17.
6. Кричевец А.Н. Ценностно-перформативное измерение психологических теорий / А. Н. Кричевец // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2010. – Т.7. – №4. – С. 3 – 19.
7. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці / С. Д.Максименко. – К. : Наукова думка, 1999. – 216 с.

8. Мусатов С.О. Психологія педагогічної комунікації: теоретико-методологічний аналіз / С.О. Муратов. – Рівне : ЛістаМ, 2003. – 176 с.

9. Мусатов С.О. Полемічні акценти у визначенні предмету психології особистості / С. О.Мусатов // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. – 2010. – Вип. 38. – С. 247-256.

10 Сучасний вчитель як суб'єкт педагогічної комунікації : [наук.-метод. посібник за ред. Мусатова С.О.]. – К. : Наукова думка, 2003. – 176 с.

11. Мусатов С.О. Соціально-персонологічний аналіз особистості як наукова проблема / С.О. Муратов // Психологія і суспільство. – Тернопіль, 2009. – №3. – С. 95-106.

12. Поршнев Б.Ф. О начале человеческой истории (Проблемы палеонтологии) / Б.Ф. Поршнев. – М., Мысль. – 1974. – 487 с.

13. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.

14. Трач Р. Нігілізм як виклик (сучасна духовна криза і психологія) / Р. Трач// Гуманістична психологія: Антологія: В 3-х т.: [За ред. Р.Трача, Г.Балла]. – Т.2. – К. : Пульсари. – 2005. – С. 9-35.

15. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / Л. Фестингер. – СПб. : Речь, 2000. – 320 с.

16. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма; [пер. з англ. М.Б. Левина]. – М. : АСТ; М. : Хранитель, 2007. – 588 с.

17. Шарден П.Т., де. Феномен человека / П.Т. де Шарден // М. : Прогресс, 1965. – 298 с.

18. Jaspers K. Vernunft und Existenz / Karl Jaspers. Groningen, 1935. – 186 p.

Musatov S.O.

COMMUNICATIVE DIMENSION IN THE PSYCHOLOGY OF PERSONALITY

The aim of the investigation was to attract the attention to the importance of theoretical-methodological and applied research of the phenomenon of human communication. Within this framework the subject of communication is considered to be individuality which comes into the reflective and cognitive interaction with the natural and social context of the being; subject of the adaptive or transformational, creative or destructive deeds; personality, which is able to cumulate the experience of interpersonal relations and to exceed the bounds of its own psychological "Self", acting altruistically in aspiration to join them in order to fulfill mutually the great

and significant transformation. In the article we postulate that the interlacing of the personalities' life screenplays during the communicative impulse doesn't mean the "loss" of their individuality. Other way sociability facilitates the personality's value enrichment by means of the "conventional" influence on each other with life concepts, motivational-value strategies, and personal tolerance. So within the communicative conception in psychology the notion "communication" is used as a main category in contrast to other paradigms where it means informing. This notion embodies those generalizations, by which subject reflects and puts in order experience (including personal experience) of the interaction with the world and aware its own "Self".

Key words: *personality, individuality, communication, personal sociability, communicative dimension.*

Мусатов С.А.

КОММУНИКАТИВНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ В ПСИХОЛОГИИ ЛИЧНОСТИ

Исследование имело целью привлечь внимание к важности раскрытия особенностей теоретико-методологического и прикладного изучения явлений человеческой коммуникации. В нем ее субъект выступает и как индивидуальность, которая входит в познавательно-отражательное взаимодействие с природным и социальным контекстом бытия, и как субъект адаптивно-преобразовательных поступков креативного или деструктивного характера, и как личность, способная накапливать опыт отношений с людьми и психологически выходить за рамки собственного «Я», действуя часто альтруистически в стремлении присоединить их или присоединиться к ним, чтобы вместе осуществить то значимое и масштабное преобразование, для которого необходимы общие усилия. В исследовании, при этом, мы исходили из того, что переплетение жизненных сценариев личностей в ходе коммуникативного импульса не означает «потери» ими себя, своей индивидуальности. Наоборот, коммуникабельность способствует ценностному обогащению людьми друг друга, в частности «конвенциональным» способом взаимовлияния жизненных концепций, мотивационно-ценностных стратегий, уровня личностной толерантности. Таким образом, «коммуникация», в отличие от использования в других парадигмах как понятия, которое фиксирует информирование, в коммуникативной концепции психологии функционирует как одна из основных категорий. Она воплощает те обобщения, с помощью которых субъект отражает и упорядочивает опыт, в частности индивидуальный, взаимодействия с миром та осознает собственное «Я» в нем.

Ключевые слова: *личность, индивидуальность, коммуникация, коммуникабельность личности, коммуникативное измерение.*

Надійшла до редакції 16.02.2012 р.